

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta

Complectens Tertiam Partem Summæ Theologiæ. Cum Commentariis
Reuerendiss. D. Thomæ de Vio Caietani Cardinalis S. Sixti, Et Opvscvlis
Eivsdem In tres Tomos distinctis

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

3. De Celebratione Missæ.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72797](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72797)

CAPVT XII.

Quod non due, sed una tantum sit salutis via his, qui si dem habent de Eucharistia sacramento.

Duodecimū caput est: quod si fides esset de eucharistia, essent due viæ salutis: vna fidei in Christum, altera fidei in sacramentum.

Circa hoc caput scis erudite lector, ridiculum esse, Non enim due sunt artes in artifice; altera operâ di aurea, altera utendi instrumentis ad faciendum aurea opa. Non sunt due fides: altera ad Christum, altera ad instrumenta Christi, quibus mediantibus nobis suam virtutem salutiferam applicat. Sacramenta siquidem ecclesiæ instrumenta sunt Christi ad nostram salutem ab ipso instituta, Et qui fidem sacramentorum negat, deleat ex Euangelio, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu non potest introire in regnum Dei. Hæc de duodecimo anno, 1525.

TRACTATUS TERTIVS, DE
Missæ celebratione, in duas quaestiones diuisus.

QVÆSTIO I.

Vtrum sacerdos sumpta ablutione, licite possit sumere reliquias Eucharistia in calice vel extraremanentes.

Varitur Vtrum sacerdos sumpta ablutione, licite possit sumere reliquias Eucharistia, in calice vel extraremanentes. Et v. q. non.

Primo quæ uere non est ieiunus ieiunio naturæ, quæ supra ablutionem uinum uel aqua est, quoniam utrunque soluit ieiunium naturæ.

Secundò, Quia si hoc liceret, cum ita sit pfecte corpus Christi in qualibet particula relicta, sicut in tota hostia, pari ratione posset nã aliã hostiã cõsecratã sumere, q. constat esse illicitũ. Et rursus pari rone posset aliã missam celebrare, q. nō esse licitũ patet ex ritu ecclesiæ in nocte natalis, Domini, &c.

Tertiò, Si liceret sacerdoti post ablutionem sumere reliquias Eucharistia, liceret quoque communicantibus: sed hoc non licet, ut patet: ergo &c.

In hac dubitatione scito primo diuersas esse opiniones. Quidam enim (de quorũ numero est Sco. in 4. sent. di. 8.) putant non licere post sumptã ablutionem reliquias Eucharistia sumere propter primam rationem: quidam autem sentiunt oppositũ.

Et quæ hæc opinio rōnabilior atque ecclesiæ ritu conformior est, iõ declaranda firmandaque est. Scito ergo, quod unum (ut patet 5. Met.) cum multipliciter dicatur, quantum ad propositum spectat, dicitur dupliciter. Simplicitate & pfectione. Quod nō solum est verum in rebus, sed in actibus, nam non solum aliqua res est una simplicitate (ut albedo) & aliqua pfectio (ut caleus cõstas ex omnib. ad ipsum requisitus) sed aliqua opatio est una simplicitate, ut visio: & aliqua pfectione, ut prædere cõstas ex multis operationib. requisitis ad prædũ, ut sumere panem, carnem uinum &c. Qui igitur examinãt actus sacerdotis sacrificiũ offerens & sumens, s. in naturam actuum simplicitatem, coguntur consequenter dicere: quod sumpta ablutione non pnt sacerdotes sumere reliquias. Qui autem actus sacerdotis secundum naturã actuum perfectorum cõstãtium ex plurib. ad sui pfectionẽ, discutunt, dnt q. sicut oblatio corporis & sanguinis est unũ pfectũ sacrificiũ, &

A sumptio eorũdẽ sub speciebus panis & vini est vna perfecta relatio constans ex cibo & potu: ita tota sumptio eucharistia, reliquiarum, & ablutionis est unus consummatus actus: ac per hoc reliquie tunc sumptæ ad eundem numero actum perfectum spectant, non ut necessãrio requisitæ ad integritatem illius, sed ut partes materiae.

Quod aut actus sumptionis Eucharistia & actus ablutionis, computari debeant, non tanquã diuersi simplices actus, sed pro vnico actu: ritus ecclesiæ cogit omnes confiteri, ex hoc, quod non saluari rectè aliter possunt difficultates accedentes in huiusmodi sumptionibus, & sic optimè saluatur. In primis nō potest aliter saluari, quomodo reliquie Eucharistia adherentes palato, vel dentibus, possint licitè post ablutionem deglutiri. Et patet ratio, quia sumptio cibi vel potus, quo ad ieiunium naturæ, & quo ad veram comestionem & potationem, nō est absque deglutitione. Cum igitur in casu hoc nō sit ieiunus, quomodo hoc saluabis, nisi dicendo quod totum pro vnico actu computatur? Nec officit intentio, si quis dicat, quod non est simile de reliquijs in calice, patena, & in ore: quia istæ sunt semel sumptæ, illæ non. Nam satis est in proposito, quod oportet acceptari ab omnibus hoc, quod actus isti nō iudicantur ut diuersi secundũ se, sed computatur pro vnico, adhuc enim Eucharistia etiam tota remanente in ore, etiam ablutione sumpta, licitè sumitur absque dispensatione ieiunij non alia ratione, nisi quia totum pro vnico actu computatur. Nam si singuli actus seorsum acciperentur, non posset ille ieiunus Eucharistiam verè sumere, id est deglutire: sumptio enim in ore solum, non est sumptio, sed inchoatio eius: quia non est comestio, neque potatio. Non potest quoque deinde aliter saluari quomodo in parascene, quando hostia pars in vino posita remaneret in calice, sumpto vino, summa ieiuno rectè potest, nisi totum pro vnico actu computando: secundum enim simplices actus iã non ieiunus sumeret. Nō potest quoque saluari, quomodo distinctis haustibus sumpta etiam prima ablutione, licite sumitur a non ieiuno (quod tamen oportet) nisi totum pro vnico actu computado. Quod autem oporteat primam ablutionem, si statim sumitur, summa nō ieiuno, ex eo patet, quod statim adhuc est ibi verus sanguis Christi. Cum enim semper in calice maneat aliquid humiditatis post sumptum sanguinem, & illud non sit sine subiecto si vinum fuisset, proculdubio retinet adhuc vini speciem, & cum non tam cito corrumpatur, restat ut in secundo haustu sanguis Christi adhuc sumatur mixtus vino: qui non nisi a ieiuno sumendus est, sicut nec pars hostia mixtae vino, &c. Non potest quoque aliter reddi ratio, quare licet ablutionẽ sanguini mixtã statim duob. haustibus sumere, & particulã hostia post primũ haustum in calice remanentẽ oporteat relinquere. quare n. magis licet sanguinis reliquias vino mixtas, q. hostia post primũ ablutionis haustum sumere: Nō potest aliter saluari differentia in præfatis casib. inter hominem sumpta ablutione, & hominem, qui prius tantundem bibisset. Et tñ qui bibisset, ab omnib. iudicatur inhabilis ad sumendas etiam reliquias: hic autem, qui ablutionem sumpsit, in omnib. prædictis casib. absque dispensatione excusatur. Nec hoc est aliunde, q. ex hoc quod absolutio non computatur contra reliquias.

Quod vero reliquias eucharistia ut partes materiae habeant, ex ritu ecclesiæ, & ratione apparet. Ex ritu quidem quia non dicitur bis cõsecrare, qui post sumptam hostiam sacram particulas reliquias

Opusc. Caiet. O 2 sumit,

sumit, etiam si credens se nihil amplius accepturum, adoratum iuit ante abluionem, ut in religione fit. Et tamen si aliam hostiam fumeret, quantumcumque ieiunus, iterum communicaret, nisi forte, ut reliquias communionis susciperet, quod confirmaret intentum: quia scilicet ratio reliquiarum haberetur. Ex ratione autem; quia sicut in aliis reb? duplices assignantur partes, s. speciei, & materiae, ita in Eucharistia ut partes speciei sunt species, sacramentales panis & vini. haec enim in diffinitione cadunt, ut partes vero materiae sunt particulae specierum panis & vini, quae etiam in diffinitione non ponerentur, sicut nec semicirculus in diffinitione circuli, ad integritatem tamen materiae spectant. Vnde quamuis Eucharistiae sacrificium sumpta hostia & sanguine, perfectum sit essentialiter, adhuc tamen perficiendum restat quo ad partes materiae, quae reliquiae sunt. Et quoniam ablutio necessario immiscetur his partibus, ideo sumptio abluionis & partium huiusmodi pro vnico actu rationabiliter computantur.

Ex praedictis igitur, tu studiosè collige quid est in hac difficultate, super quod rationes fundari, & difficultates solui possint: & est quod sumptio reliquiarum Eucharistiae, & abluionis earum pro vnico actu computantur. Oportet etiam haec duo simul concurrere, scilicet rationem reliquiarum, & rationem abluionis earum ad hoc, ut ad vnum spectent actum: propter quod non est idem iudicium de alia hostia, & de reliquiis, nec de potatione praecedente & de abluione: nec de abluione quam pro reuerentia sumunt communicantes sub specie panis, & abluione sacerdotali: quoniam ista est ablutio reliquiarum extra manentium, illa non, sed aut pro intus tantum manentibus, aut pro reuerentia. Et quoniam ablutio sacerdotalis non est ablutio specierum sanguinis tantum, sed corporis: idcirco reliquiae corporis & sanguinis post sumi possunt. Et quoniam particulae hostiae remanentes in patena vel corporali de numero reliquiarum sunt, quamuis non ablatae, sumi sicut ablatae possunt alioquin particula hostiae ex stridore frigoris forte parietibus interioribus calicis inharens non ablata sumi non posset cum ablutis, quod est ridiculum. Ex quo. n. saluatur ratio tam reliquiarum quam abluionis reliquiarum, quamuis non omnes sint actu ablatae, omnium sumptio pro eodem actu computatur, &c.

Ex his patet responsio ad obiecta. Nam ad primum dicitur, quod ieiunium natura debet praecedere totum actum sumptionis sacramenti, & non singulas eius partes, &c. reputatur. n. ieiunus totum sumere, qui ieiunus cepit, ut dictum est.

Ad secundum patet responsio: quia licet quo ad rem sacramenti, scilicet corpus & sanguinem Christi idem sit de toto & partibus iudicium, non tamen quo ad species ipsas, quae sunt sacramentum tantum, ut ritus Ecclesiae conuincit.

Ad tertium autem dicitur, quod communicans statim ut abluionem reuerentialem acceperit, refectionem suam compleuit. Nec est amplius de numero discumbentium, unde est mirum, si non potest sumere reliquias. Sacerdos autem qui abluionis reliquiarum sumendis uacat, adhuc est in actu refectionis: propter quod non est mirum si licet sibi reliquias sumere. Et simile est iudicium de sumentibus particulas hostiarum sacrarum in uino calicis: potest enim post primum haustum remanentes reliquias secundo & tertio haustu assumere, & haerentem sacerdotis digitis particulam sugere, quandiu sumendis uacat reliquiis, & ablu-

F lioniarum. Et haec dicta sufficiant. Pisis, die 20. Nouembris, 1509.

QVAESTIO II.

Vtrum sacerdos celebrans pro pluribus satisfaciat pro singulis.

Q V A E R I T U R. Vtrum sacerdos obligatus ad celebrandum pro aliquo, & accipiens elemosynam ab altero ut celebret pro eo, satisfaciat, dicendo vnam tantum Missam pro utroque.

Et uidetur quod non. Primo, quia effectus missae pro quo habendo Missa petitur & promittitur, est finitus. Finitum autem diuisum, minus habetur a singulis, quam si totum haberetur ab uno. Quicquid igitur datur secundo, adimitur a primo, & sic neutri satisficit. Assumptum, scilicet quod effectus Missae sit finitus, probatur ex eo, quod pro eodem dicuntur plures Missae.

Præterea, cum idem sit iudicium de duobus & de valde multis, imo de omnibus, si potest Missa promissa uni satisfacere pro altero, satisfactura ergo est pro omnibus: & sic ecclesia non bene instituisset Missas pro aliquibus determinatis, sed debuit omnes pro omnibus offerre, ut bonum commune sine detrimento particularium procuraret, communis mater omnium.

Præterea, si satisfacit hic sacerdos unica Missa pro pluribus, pari ratione satisfacit etiam unica Missa pro quatuor missis promissis eidem, accepta ab illo elemosyna pro quatuor missis. Haec autem constat esse falsa; damnaretur enim ab ecclesia, qui unica Missa dixisset se satisfacisse pro missis beati Gregorii quae sunt triginta: ergo, &c.

In oppositum est: quia uirtus Missae est infinita: quia est uirtus Iesu Christi in seipso. Infinitum autem potest quibuscumque applicari, & ab eis participari absque ullo singulorum damno: ergo, &c.

In hac quaestione, quia Missa continet duo, scilicet orationem & sacrificium Eucharistiae, primo de sacrificio (quod est praecipuum in Missa) deinde de oratione dicendum est. Rursus, quia effectus utriusque est multiplex, scilicet meritum, impetratio & satisfactio sigillarim definiendum est. Rursus, quia effectus dupliciter oritur, scilicet ex opere operato, & ex operante, ut perfecta habeatur de quæsito notitia, singulis examinatis decerneretur quid simpliciter respondendum sit quæsito.

Sacrificium igitur Missae dicitur duo. Est namque sacramentum & sacrificium: & in quantum sacramentum, non est ad propositum: quia effectus eius est respectu sumentis tantum. In quantum uero sacrificium est ad propositum, & distinguitur ex parte operis operantis, & ex parte operis operari. Et sumptum hoc sacrificium secundum opus operatum consideratur dupliciter, scilicet secundum seipsum absolute: & secundum seipsum applicatum huic: si. n. consideratur hoc sacrificium secundum opus operatum absolute, sic est immolatio Iesu Christi, ita quod res oblata est Iesus Christus, et quantitas huius sacrificii est infinita, ita quod est imperatiuum, meritorium, & satisfactiuum infinite, unde effectus eius infinitus est sicut & passionis Christi, est enim Deo acceptus quam sint ex omni omnes peccatores, &c. Veritatem sicut infinitas effectus Christi crucifixi est secundum sufficientiam, & non secundum efficientiam, & secundum naturam causae uniuersalis, indeterminatae, scilicet & non determinatae ad hunc aut illum: ita hoc sacrificium est ex sui ipsius natura infinite sufficientie, & indeterminatae efficaciae, et sicut effectus cacia passionis Christi determinatur ad hunc pro hoc vel

vel illud sacramentum, ita efficacia huius sacrificii per hanc vel illam deuotionem.

Et quoniam deuotio pertinet ad applicationem sacrificii, ideo loquendo de huius effectu sacrificij ex solo opere operato secundum se patet nullum habere particularem effectum in quocunque homine, sed tantum in ordine ad Deum habere acceptabilitatem, gratiarum actiones, commemoratio ne, & si quid est huiusmodi. Vnde in hoc videtur, communis multorum error, quod putant hoc sacrificium ex solo opere operato habere certum meritum, vel certam satisfactionem, que applicat huic vel illi: hoc enim non esse verum, iam patet. Et confirmatur, quia cum ex opere operato sit infinite virtus, etiam in satisfaciendo non esset maior ratio ex se, quare magis tantam & non maiorem satisfactionem daret.

Si autem sumatur hoc sacrificium ut applicatum isti vel illi, sic effectus eius est finitus iuxta quantitatem deuotionis offerentium, vel eorum, pro quibus offertur: ita quod quia in applicatione huius sacrificij duo sunt, scilicet applicatio ipsa ad hunc vel illum, & effectus particularis in hoc vel in illo, duo quoque actus concurrunt ad hanc determinationem, intentio, & deuotio: intentio enim applicat hoc sacrificium huic vel illi, deuotioni autem effectus respondet: unde intentio propria est sacerdoti, deuotio autem communis est ei & aliis. Vnde & in canone Missæ sacerdos actum intentionis applicatiue huius sacrificij exercens, dicit, Tibi offerimus pro ecclesia tua sancta Papa nostro, &c. & Memento Domine famulorum famularumque, &c. & omnium circumstantium. Deinde actum deuotionis subiungit, Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio, Hoc enim non solum ad circumstantes, sed alios refertur: ex his insinuans applicationem huius sacrificij non solum intentione, sed deuotione adiuncta perfici, ita quod quanta est horum deuotio, tanta applicatur eis ex illa infinitate satisfactio.

Et ratio est: quia in sacrificijs & oblationibus, quantitas deuotionis magis pensatur, quam quantitas rei oblate. ut patet de uetula oblatione Luc. 21. & ex auctoritate Gregor. in homil. Ambulans Iesus iuxta mare Galilæe dicentis, Non perpendit Deus quantum in eius sacrificio, sed ex quanto proferatur.

Et quoniam ex parte rei oblate, est infinitas in hoc sacrificio, & per unicam deuotionem non exhauritur, nec minuitur, consequens est ut non solum pluribus, sed infinitis deuotionibus unicum sacrificium sufficienter respondeat, cuiuslibet certam pariendo satisfactionem. Nihil igitur admittitur alicui facienti se offerri hoc sacrificium, ex quantitate effectus huius sacrificij secundum se & applicari ad ipsum, ex hoc, quod aliter procurat eandem pro se dici, nec econuerso: sed unicuique respondet tantumdem, quantum si pro se solo diceretur, quia unicuique sufficienter, & efficienter iuxta quantitatem deuotionis suæ.

Et confirmatur hoc ex ipso canone Missæ, in quo non solum generaliter pro ecclesia, pro principibus & omnibus Christianis: sed specialiter pro his qui in Memento cogitantur, & omnibus circumstantibus offerri dicitur hoc sacrificium. Cõstat namque, quod non est determinatus numerus cogitandorum in Memento: & multo minus determinatus est numerus circumstantium, & quod nullus ex alterius confortio minus habet de effectu Missæ: & quod hæc non referuntur ad orationem, sed sacrificium: quo-

nam ibi expresse dicitur, pro quibus tibi offerimus vel qui tibi offerunt hoc sacrificium laudis. Et quod non solum pro impetratione, sed pro satisfactione offertur, quoniam expresse dicitur, pro redemptione animarum suarum, redemptio enim a malis est, & ut ipsum nomen testatur, satisfactio per modum solutionis est: sicut Christus redemit non soluendo pretium Deo patri. Potest igitur sine cuiusquam detrimento pro infinitis sacrificium hoc offerri, & satisfacere iuxta singulorum deuotiones.

Caue tamen hic ne fallaris: putans ex hoc sequi, quod una Missa tantum satisfacit si dicatur pro vno quantum pro pluribus. Hoc enim non sequitur ex dictis, quoniam non diximus, quod effectus huius sacramenti respondet intentioni, sed deuotioni. Non enim quantum intendo ex hoc sacrificio satisfacere tantum satisfacio, sed quantum deuotione habeo, tantum, ex illo haurio. Vnde si ego offeres hoc sacrificium, habeo deuotionem tantam, quod ei respondet in hoc sacrificio unius anni & intendo celebrare pro satisfactione unius, ille reuelabitur satisfactione unius anni. Si autem intendo satisfacere pro duobus aequaliter quilibet reuelabitur pro medio anno tantum, si pro tribus, pro tribus, pro tertia parte anni, & sic de singulis. Et similiter etiam dico de satisfactione respondente deuotioni Martini, qui facit celebrari eandem Missam, quod si pro uno fit tota sortitur ille, si pro pluribus, diuiditur inter eos. Et similiter dico de quocunque aliis facientibus eandem Missam celebrari. Semper enim satisfactio cuiuslibet deuotioni respondens est finita, & si ad plures per intentionem applicetur, diuiditur, & minus a singulis participat. Et sic verificatur Theologorum sententia, dicentium effectum huius sacrificij finitum & diuisum minorari in eis quibus applicatur. Intelligitur enim (ut patet ex dictis) non in ordine ad plurimum deuotiones: sed uti participatum ab hac vel illa deuotione.

Ex his ergo patet, quod Missa rogata a pluribus plus satisfacit, ceteris paribus, quam rogata a paucioribus, quia ex pluribus deuotionibus offert: & si militer Missa rogata, pro aliquibus, plus valet illis, quam si ex sola deuotione sacerdotis pro illis diceretur: quia ibi effectus est iuxta deuotionem et rogantium, hic non. Et ex hac doctrina (quam accepi ex tertia parte D. Th. q. 79. ar. 5.) soluuntur omnes difficultates accidentes in hac materia, quod ad valorem sacrificij. Hinc saluatur infinitas sacrificij & finitas effectus in vnoquoque; & auctoritas doctorum & ritus ecclesie in celebrando pro particulari, & maior fructus in vno, quam in pluribus & consuetudo tam offerentium pro una Missa ut in parochiis accidit, quam celebrantium pro pluribus petentibus eandem sine fraude, ut in solemnitatibus, accidit. Si autem consideretur hoc sacrificium ex parte operis operantis, sic etiam quantitas effectus eius attenditur secundum quantitatem deuotionis offerentium. Sed quoniam ex hac parte non est questio, nec ex ista parte petita, aut promissa intelligitur Missa (sola enim intentio sacerdotis applicatiua sacrificij ad hunc petitur & promittitur communiter) ideo pertransio.

Et ad secundam partem Missæ, quæ est oratio, descendendo, dicendum occurrit, quod oratio cum sit actus religionis, cuius est cultum Deo exihere (ut ex 2.2. q. 83. patet: per orationem enim mens ipsa Deo offertur: ut Dionys. Greg. & S. Tho. dicuntur) ex proprio genere infra latitudinem sacrificij continetur:

Opus. Caiet. O 3 iuxta

iuxta illud Osee ult. Reddemus uultus laborum nostrorum. & ad Hebr. ult. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est fructum laborum consentitum. nomini eius. Adde tñ aliqd speciale ex propria ratione, in quantum est petitio: propter quod distinguitur de oratione, in quantum est meritoria, vel satisfactoria, vel impetratoria, vel consolatoria. et quia nullus meretur de condigno nisi sibi, & similiter, quia consolatio spiritualis est effectus in ipso orante ex attentione & meditatione propria procedens, nulla est hic difficultas de oratione, in quantum meritoria & consolatoria, ubi de oratione secundum eius communicabilem effectum est questio. Impetratoria autem, fidei principaliter innititur ex parte nostri: iuxta illud Mar. 11. Quicquid orantes petitis, credite, quia accipietis, & fiet uobis. ex parte uero Dei innititur suae misericordiae. Et quoniam nec fides de uno petito minuit fidem de alio obtinendo, nec liberalitas diuina circa unum minuit ex alterius largitione: idcirco oratio, in quantum impetratoria, non minus, si pro pluribus quam pro uno fiat, ualeat: sed magis pro quanto ex maiori fiducia diuinae largitatis, & ampliori charitate procedit. In quantum autem satisfactoria, vim habet ex duobus, scilicet ex deuotione (sicut & alia sacrificia) & ex poenaltate orantis sicut cetera opera poenalia. Et quoniam de omni sacrificio uerum est, quod satisfacet iuxta quantitatem deuotionis offerentium (ut patet ex auctoritatibus adductis) uel eorum, pro quibus offertur (ut patet ex responsione ad secundum, in q. supradicta tertie par.) ideo idem est pro portionabiliter iudicium de satisfactione orationis & sacrificii Eucharistiae, non quo ad quantitatem oblati, sed quo ad quantitatem deuotionis & satisfactionis illi respondentis, & propterea sicut dictum est, istud posse pro pluribus offerri, ita & orationem. Quo ad poenaltatem autem resultantem in orante, cum sit personalis, & oratio de genere suo non sit opus poenale, nulla etiam apparet difficultas in proposito: quia non petitur proprie a sacerdote afflictio (ut in ieiunio) sed intentio applicandi orationes ad impetrandum pro se primo, & ad satisfaciendum: quoniam dum petitur oratio, tale sacrificium, scilicet petitorium postulatur. Ex his autem patet quid dñm sit etiam de ipso sacrificio Missae, in quantum impetratorium uel meritorium. Nec rectes dubius propter meritum congrui. quoniam cum consistat in quadam condecencia (ut scilicet nobis faciētibz q̄ in nobis est, Deus faciat q̄ ipsum decet) uis meritoria de congruo in sacrificijs, & postulationibus attenditur secundum deuotionem & fidem offerentium, uel eorum, pro quibus offertur. Et idcirco multitudo nihil nocet singulis ex hac parte: sicut de alijs dictum est. Et per hec patet q̄ affirmatiue respondendum est questio.

Vnum tamen dubium restat in predictis, an appellatione deuotionis eorum, pro quibus offertur, ueniant defuncti & remoti, nihil scientes de hac Missa, quae offertur pro omnibus secundum eorum deuotionem: quoniam si omnes intelliguntur, par erit conditio procurantis, & non procurantis Missam: omnino enim secundum suam deuotionem erit eius particeps. Si uero non omnes intelliguntur, non erit uniuersaliter uerum, quod hoc sacrificium ualeat secundum deuotionem eorum pro quibus offertur: pro omnibus enim offertur. Sed haec ambiguitas ex ipso concursu deuotionis ad sacrificia, soluitur. Concurrunt namque deuotio, ut causa quaedam deter-

minatiua sacrificii ad hunc effectum: uñ Greg. in auctoritate allegata, affectus deuotionem ponit ut causam, dicens quod perpendit Deus ex quanto profertur. Unde deuotio quantificans effectum sacrificii non se tenet ex parte accipientium effectum, quauis indispósito talium ad impediendam receptionem talis effectus sufficiat: sacrificium enim non operatur per modum agentis ut sacramenta, seu per modum oblationis; sed tenet se ex parte concurrentium ad tale sacrificium causaliter, quomodo libet sit causalitas ista, puta petendo, ministrando, consulendo, adiuuando, fauendo, &c.

Quo fit, ut defunctis secundum praecedentem eorum deuotionem in communibus, uel in specialibus, & secundum deuotionem uiuentium pro eis offerentium, uiuentibus uero circumstantibus, tanquam seruitoribus ad minus, uniuersis autem tanquam communicantibus in tali oblatione iuxta eorum deuotionem proficit. Quum enim sacerdos oret, & offerat in persona Ecclesiae, & quilibet fidelis sit membrum Ecclesiae, consequens est, ut quilibet per sacerdotis actus oret, & offerat: & sic causaliter concurrat ad sacrificium, ac per hoc quaelibet Missa singulis fidelibus prodest etiam satisfactorie iuxta eorum deuotionem, quam habent in communibus Ecclesiae orationibus & sacrificijs: sicut habentes deuotionem in orationibus & Missis alicuius personae participes sunt illarum iuxta suam deuotionem ex generali communione sanctorum. Nec propterea aqua est rogantis & non rogantis conditio: sicut non est magis & minus deuotio aqua conditio: sicut non est aqua uero tantum & uero & altero modo facientis sibi aliquid debitum conditio. Rogare enim & eleemosynam pro hoc tribuere, corporaliter uenerari, & huiusmodi, &c. maioris sunt deuotionis, & faciunt uero non ex communione sanctorum tantum, sed ex tali actu etiam hoc assequatur.

Ad primum argumentum in oppositum iam patet responsio ex dictis, quod effectus, scilicet Missae est finitus cuiuslibet secundum suam fidem, quo ad impetrationem, & secundum suam deuotionem, quo ad satisfactionem propterea utrunque dicitur in canone, Quorum tibi fides cognita est, & nota deuotio. Est tamen infinitus in multitudine: quia infinitis potest responderi, singulis suas satisfactiones finitas, & impetrationes patiēdo.

Ad secundum dicitur, quod canon Missae testatur Missas ita ab Ecclesia ordinatas pro particularibus, ut tamen semper pro omnibus uiuis & defunctis explicitē celebrentur, ut patet intrinsece, unde prouida simul & pia Mater uoluit, ut ex deuotione sua omnibus sacrificium prodesset, & specialiter capitibus, & ex deuotionibus priuatis his uel illis prodesset, & sic sine fraude, & sine cuiuscunque damno excitat priuatas deuotiones pro se uel alijs, ut iuxta eorum deuotiones fructus referant speciales. Est etiam alius fructus ex specialibus Missis: quoniam enim naturaliter unicuique amabile est proprium bonum, & quod commune est negligitur, excitatur magis. Adiungitur quoque non paruum effectus in sacerdote, qui & de propria deuotione offert pro particularibus a quibus suscepit eleemosynas, uel quibus afficitur.

Ad tertium dicitur, quod si offerentes, & pro quibus offertur habent tantam deuotionem in una Missa quātam hñt in triginta, una missa satisfaceret pro triginta. Sed quia non est sic (manifeste enim patet petentem

petentem hñe maiorem deuotionem in triginta & merito, quia maior honor exhibetur Deo in plurib; q̄ in vna ceteris parib;.) ideo qui promittit dicere, triginta, tenetur dicere triginta. Et hæc de hac q̄one dicta sufficiant. Romæ, 1510. die 1. Dec.

TRACTATUS QUARTVS.

De valore orationum dictarum ab audientibus Missam in die festo, vnica quæstione contentus.

Num ad Canonicas horas obligatus, aliquam earum infra Missam exoluens ad quam ex die festo obligatur, satisfaciat utique.

Varitur, an obligatus ad canonicas horas exoluens earum aliquam infra Missam ad quam in die festo obligatur, satisfaciat utriusque. Vñ nanque q̄ non primò ex numero cultus, quia cultus Missæ distinguitur contra cultum horarum canonicarum. Nam sicut tenetur quis ad primam & tertiam, vt duos cultus, ita tenetur ad Missam, & horas vt diuersos cultus, ac per hoc sicut non potest simul duas horas exoluere, ita nec Missam & horam. Et confirmatur, quia homo tenetur interesse Missæ attentè, sicut tenetur exoluere horas attentè. Cuius signum est, q̄ si quis ex proposito per notabilem partem Missæ non curaret attendere secundum suum modum, sed mentem ad alia diuerteret, non satisfaceret præcepto de missa, quia non diceretur interesse Missæ pliusquam dormiens.

Secundo ex tempore, quia sicut ecclesia totum diem festum determinauit ad cultum Dei per celebrationem a seruilibus, ita partem temporis, scilicet qua Missa celebratur, determinasse videtur ad cultum Dei positum, ac per hoc non licet occupare Missæ tempus ad quemcunq; alium cultum proprium exigentem tempus, vt est qualibet canonica hora.

In oppositum autem est, quia obligationes istæ sunt de compossibilibus simul, quia Missa exigit solam præsentiam, & hora exigit quòd attente dicatur, constat autem, q̄ vtrunq; potest simul fieri. Quod autem ad Missam sufficiat præsentia, patet ex eo, q̄ aliter tam surdus & cæcus, quam multitudo maxima vni præsens Missæ, & vbi sacerdos submisit dicit (vt in Germania) non satisfaceret præsens Missæ, quod falsum reputatur.

Præterea in huiusmodi Missa, præsentibus licitum est orationes vocales priuatas dicere, saltem quum sacerdos non auditur, iuncta penitentia est, quam quis non possit dicere, vt priuatam orationem: ergo pari ratione vtrunq; licet. Et confirmatur, quia duob; dicentibus Missam, Tertiam, aut Psalmos penitentiales, altero pro debito hore, seu penitentie, altero ex sua deuotione, & vtroq; pari attentione dicente, aut neuter minuit debitum Missæ, & hñ intentum, aut vterque violauit debitum Missæ, quod omnes negant, aut alter tñ, qui debitor erat horæ, aut penitentie, & tunc nisi voluntariè hoc dicatur, oportet reddere rationem dñi, quum conueniant ambo in oratione dicta, & illius quantitate, & in attentione. Si dicatur, quod quia differunt in ratione debiti, quia alter debet, alter nō, ideo ille non satisfaciunt, & iste sic, hæc dñi nihil facit ad propositum, quia ratio debiti per accidens se habet ad impediendum, vel non impediendum cultum Missæ. Si enim huiusmodi oratio impedit cultum Missæ, ita impedit, si sponte, quam si ex debito dicatur, & si non impedit ita potest solui ex debito

A sicut sponte: tota enim ratio illiciti si est, pendet ex hoc, quòd vnum impedit seu tollit aliud tanquam sibi impossibile.

Præterea, quum de hoc sint contrariæ opiniones, & contingit aliquem de facto exoluere infra Missam in festo horam, aut penitentiam, si non licet erit iste reus omissionis aut missæ (& sic errauit irreparabiliter) aut tot horarum, & sic commisit tot peccata mortalia omissionis, quod est durum. Et propterea, quæ est maior ratio, quòd sit reus omissionis horarum, quam Missarum aut ecōuerso, quum alterum impederit.

Ad euidētiam huius quæstionis primo præmittendum est, quid sub præcepto cultus Missæ comprehenditur quantum ad populum. Secundo declarandum est in quo stat difficultas. Tertio respondendum quæsitio.

Quo ad primū, quia Missa principaliter importat sacrificium, & secundario doctrinā (vnde pars doctrinalis vocatur Missa catechumenorum, puta q̄ ad eruditionē ordinatur, sacrificiū vero vocatur Missa sine additione aliqua) ideo sicut ministris precipitur, vt sacrificiū offerat: ita populo precipitur, t̄ intersit corpore, & mente. Si enim sola corporalis præsentia sufficeret, posset quis se præsentem sacrificio facere, & voluntarie dormire, & rursus posset mentem ad quicquid; voluntarie diuertere: quorum vtrunq; est absurdū. Præceptum enim ecclesiæ hominibus factum de interessendo sacrificio, intelligendum est more humano, vt. scilicet intersint vt rationales. Ita q̄ sicut clericis præceptum de horis canonicis dicendis obligat, vt dicant ore, & mēte, hoc est propositum, seu aīo vacandi Deo, quia precipitur cultus diuinus homini, vt homo, hoc est, vt rationali: non colit aut ratione vtens, qui aīum ad alia spōte diuertit (quia ratio ipsa dicitur oppositum) ita populus ex hoc, quod obligatur ad Missæ cultum interessendū tenetur corpore, & mente interesse: hoc est cum animo vacandi Deo: quantum Deus dederit.

D Est aut̄ in missæ cultu inter sacerdotem, & populum conuenientia, & differentia. Conueniunt siquidem duob; scilicet in attentione, & materia. scilicet Missa: nam vterq; tenetur attendere Missæ, & de sacerdote quidem clarū est. De populo autem vltra dicta, declaratur ex quatuor. Primo ex eo, quòd ipsi dicitur, Orate fratres, &c. vbi mandatur petitio, vt pateat. scilicet sacrificij acceptationem. Secundo ex eo, quod eidē dicitur, Sursum corda: vbi indicitur oratio: hoc est mentis eleuatio ad instans sacrificium. Tertio, ex eo, quod idem dicitur, Gratias agamus, &c. vbi inuitatur ad gratiarum actionem. Quarto ex eo, quòd institutio Missæ habet, vt populus & audiat, quæ doctrinæ sunt, & dicat quæ laudis sunt: ad populum enim (iuxta Patrū instituta) spectat hymnū cantare. Sanctus, Sanctus, &c. dum sacerdos agit sacra mysteria. Cōis est igitur vtriq; attentio ad Missam. Sed differunt in exteriori occupatione, quia sacerdos est exteriori operatione occupatus circa Missam tam dicendo quam faciendo: populus autē secluso auditu eorum, quæ alte dicuntur, cum intelligitur, ab exteriori occupatione vacat, & in sola attentione ad Missam relinquitur. Et quum imperfectorū (qui sola mente circa Missam occupati nō sufficiunt) magna est multitudo, inde fit, vt licite populus aliquā vocalem orationem, dum sacerdos diuina facit, aut secreto dicit, & pari ratione dum alte dicit, si non intelliguntur, q̄ dicuntur, assumat ad excitandam, aut conservandam mentē attentā, seu vacantem Deo durante sacrificij tempore. Hęc

Opus. Caiet. O 4 enim